

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019.11-1.05>

НАГОРОДА ЯК «БАЗОВИЙ» ЕЛЕМЕНТ НАГОРОДНОГО ПРАВА: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ

Ковбас Ігор Васильович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного права
(Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна)

Актуальність В умовах активізації наукових досліджень учених-юристів, які представляють різні галузеві напрями, безпосередньо присвячених проблематиці нагородного права (щодо його виокремлення в системі права, нагородної практики, правового статусу нагород тощо), прийняття Концепції реформування нагородної справи в Україні, яка визначила проблемні питання регулювання відповідних суспільних відносин та окреслила основні шляхи їх вирішення, актуальності набуває проблематика уніфікації тематичного понятійного ряду, базовим елементом якого, цілком зрозуміло, є нагорода. З огляду на різноваріативність доктринальних підходів до її розуміння, наслідком чого є помилкове її ототожнення зі стимулами, заохоченнями, винагородами та іншими суміжними правовими поняттями, важливо з'ясувати, що ж являє собою нагорода, якими є її ознаки, які в сукупності її формують її ресурс. Саме результати такого дослідження дадуть змогу сформулювати науковий базис для закріплення норми-дефініції «нагорода», яка охопить усі її ознаки й буде релевантною запитами нормотворчої та правозастосовної діяльності в Україні в умовах оновлення правових засад нагородної справи. **Мета роботи** полягає у тому, щоб на підставі аналізу доктринальних джерел, порівняння нагороди із суміжними правовими поняттями виділити її ознаки, які в сукупності формують її ресурс, й запропонувати авторське визначення нагороди для його нормативного закріплення. **Об'єкт дослідження** формують суспільні відносини, що виникають у зв'язку з виокремленням ресурсу нагороди. **Предмет дослідження** – теоретико-методологічні підходи до розуміння нагороди та ознак, які формують унікальність її ресурсу. **Методи дослідження**, які використовувалися, являють собою загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, серед яких: діалектичний, логіко-юридичний, порівняльно-правовий, структурний, прогнозування, моделювання. Використання таких методів дало змогу опрацювати галузеві та загальнонаукові наукові фахові джерела, юридичну публіцистику. **Результати.** Отже, узагальнюючи все вищезазначене, слід чітко усвідомлювати, що нагорода посідає своє місце у суміжному понятійному ряду, перебуваючи у різному варіанті співвідношення з елементами цього ряду (переконавання, заохочення, стимули, винагорода, відзнака, премія, цінний подарунок) й у жодному разі, враховуючи специфіку її ознак, функцій, її не можна асоціювати з жодним із цих елементів понятійного суміжного ряду. Нагороду як «базовий» елемент нагородної справи слід розглядати як законодавчо визначену особливу вищу форму заохочення з боку держави (в особі голови держави) за заслуги перед державою, суспільством, що застосовується до особи (колективу осіб) в порядку особливої деталізованої процедури, за відсутності трудових (службових) відносин із суб'єктом нагородження й передбачає гарантовану державою багаторівневу соціальну престижність, моральне, матеріальне або ж змішане забезпечення.

Ключові слова: нагорода, заохочення стимул, переконавання, відзнака, ознака, норма-дефініція, законодавство.

**AWARD AS A «BASIC» ELEMENT OF AWARD LAW:
CONCEPTS, FEATURES**

Kovbas Ihor Vasylovych,
Candidate of Juridical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor
at the Department of Public Law
(Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University, Chernivtsi, Ukraine)

Topicality. In the context of activation scientific research of legal scholars, which represent different branch areas, directly devoted to the problems of award law (regarding its separation in the system of law, award practice, the legal status of awards, etc.), the adoption of Concept for reforming award practice in Ukraine – which defines vulnerabilities of regulation of the relevant social relations and outlines the principal ways for their solution – the problem of unification of the thematic concept list, whose basic element is award, becomes topical. Taking into account the variability of doctrinal approaches to its comprehension that has caused its erroneous identification with incentives, encouragement, reward and other allied legal concepts, it is essential to find out what is an award, its features, which form its resource in aggregate. The very findings of such a research will make it possible to formulate scientific basis for consolidating the norm-definition “award” which embraces all its features and is relevant to demands of regulatory activity and law enforcement in Ukraine in the context of refining legal fundamentals of award practice. Based on the analysis of doctrinal resources, **the purpose of the research** involves comparing of the award with allied legal concepts, specifying its features, which form its resource in the aggregate, and presenting the author’s definition of the award for its statutory consolidation. **The research object** is theoretical and methodological approaches to the understanding of award and features which form a unique nature of its resource. Used **research methods** are the following general scientific and special methods of scientific cognition: dialectic, logical-legal, comparative-legal, structural, forecasting, modeling. The use of such methods permits the author to work upon the branch, general scientific and scientific professional sources, as well as legal manuscripts. **Results.** Summing up the abovementioned, it should be appreciated that award takes a proper place in the allied concept list being in different alternative of correlation with the elements of this list (persuasion, encouragement, incentives, reward, honors, payment, valuable gift). Award as a “basic” element of award practice should be considered as a legally defined special supreme form of encouragement on the part of the state (represented by the President) for merits to the state, society that is applied to a person (a group of people) in the order of special detailed procedure in the absence of employment (service) relations with an awardee. It provides for government-guaranteed multilevel social credibility, moral, financial or mixed support.

Key words: award, encouragement, incentive, persuasion, reward, feature, norm-definition, legislation.

Вступ. В умовах активізації наукових досліджень учених-юристів, які представляють різні галузеві напрями, безпосередньо присвячених проблематиці нагородного права (щодо його виокремлення в системі права, нагородної практики, правового статусу нагород тощо), прийняття Концепції реформування нагородної справи в Україні, яка визначила проблемні питання регулювання відповідних суспільних відносин та окреслила основні шляхи їх вирішення, актуальності набуває проблематика

уніфікації тематичного понятійного ряду, базовим елементом якого, цілком зрозуміло, є нагорода. З огляду на різновариативність доктринальних підходів до її розуміння, наслідком чого є помилкове її ототожнення зі стимулами, заохоченнями, винагородою та іншими суміжними правовими поняттями, важливо з'ясувати, що ж являє собою нагорода, якими є її ознаки, які у сукупності й формують її ресурс. Саме результати такого дослідження дадуть змогу сформулювати науковий базис для закріплення норми-дефініції «нагорода», яка охопить усі її ознаки й буде релевантною запитам нормотворчої та правозастосовної діяльності в Україні в умовах оновлення правових засад нагородної справи.

Незважаючи на наявність наукових робіт, присвячених як нагороді в аспекті погляду на неї як на різновид заохочення, стимулу тощо, так і нагородній практиці, нагородній справі (наприклад, праці Д. Коритько, А. Майдебури, В. Заїки, В. Бігуна, Р. Калюжного, Т. Лапка, М. Титаренко, О. Стрельченко, Т. Коломоєць, О. Козачук та ін.), немає безпосередньо робіт, в яких би ґрунтовно досліджувався ресурс нагороди з виокремленням її ознак, формулюванням визначення для його нормативного закріплення.

Мета роботи полягає у тому, щоб на підставі аналізу доктринальних джерел, порівняння нагороди із суміжними правовими поняттями, виділити її ознаки, які в сукупності формують її ресурс, й запропонувати авторське визначення нагороди для його нормативного закріплення.

Об'єкт дослідження формують суспільні відносини, що виникають у зв'язку з виокремленням ресурсу нагороди. **Предмет дослідження** – теоретико-методологічні підходи до розуміння нагороди та ознак, які формують унікальність її ресурсу.

Методи дослідження, які використовувалися, являють собою загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, серед яких: діалектичний, логіко-юридичний, порівняльно-правовий, структурний, прогнозування, моделювання. Використання таких методів дало змогу опрацювати галузеві та загальнонаукові наукові фахові джерела, юридичну публіцистику.

Виклад основного матеріалу.

1. Основні підходи до визначення нагороди та виокремлення її ознак у правовій науці.

Аналіз наукових фахових джерел дає змогу з упевненістю стверджувати, що нагорода традиційно розглядається в аспекті дослідження більш комплексної проблематики, а саме заохочення та переконання. Як наслідок, саме як різновид заохочення, переконання й виокремлюється нагорода. Так, наприклад, А. Майдебура, досліджуючи конституційно-правовий статус державних нагород в Україні, зазначає, що «... нагорода є традиційним інструментом влади, а нагородження – проявом її здійснення» [1, с. 7], й додає, що «державні нагороди – це вища форма відзначення громадян за видатні заслуги у різних сферах діяльності» [1, с. 10]. Не формулюючи авторського визначення державної нагороди, А. Майдебура одночасно намагається виокремити її ознаки. Так, серед ознак державної нагороди пропонується виділяти: «а) функціональне призначення засобів, за допомогою яких відбувається нагородження; б) закріплення у законодавстві країни цих засобів як державних нагород» [1, с. 14] й знову ж резюмує, що вона є «вищою формою державного заохочення» [1, с. 14]. Визнати валідним запропонований ученим-юристом перелік ознак нагороди, на жаль, не можна, бо він узагалі не розкриває сутності, специфіки нагороди, що, беззаперечно, й мають виділяти ознаки нагороди. Бо саме сукупність ознак і формує ресурс усього явища. Не є винятком із цього правила і нагорода.

Деяку іншу позицію демонструє Є. Трофимов, який формулює авторське визначення нагороди й намагається запропонувати і перелік її ознак. Так, наприклад, серед

особливостей нагороди як правового заохочення пропонується виділяти: «а) застосування їх за найбільш значимі заслуги, які визначають біографію особи, що нагороджується, й одночасно є важливим для розвитку та функціонування суб'єкта управління й соціальної групи (об'єкта управління), що ним керується; б) індивідуальна та соціальна рідкість; в) необов'язкове знаходження (або ж перебування) особи, яка заохочується, у будь-яких правовідносинах (ненагородної властивості) із заохочувальною особою; г) статусний характер; д) зовнішня виразність (або ж як синонім – демонстративність); е) процесуальна форма застосування; є) зв'язок із соціальним етикетом; ж) символізм; з) атрибутивність; і) системність; к) ранжування; л) вищий характер, найбільша престижність» [2, с. 8]. Цікавим є те, що вчений-юрист намагається охопити всі ознаки як матеріально-правового, так і процедурного характеру. Уточнюючи свою ж позицію, цілком слушно Є. Трофимов виокремлює «зміст нагороди», під яким пропонує розглядати «...благо, яке надається особі, яку нагороджують» [2, с. 8], а також і її форму як «нагородний символ, який надає назву відповідній нагороді» [2, с. 8]. Необхідно підтримати позицію науковця у тому, що «нагорода» в аспекті адміністративно-правового регулювання має публічно-правову природу, соціальну спрямованість. Зокрема, порівнюючи нагородну процедуру як різновид адміністративної процедури та відносини публічної обіцянки винагороди й конкурсу, досить влучно зазначається, що «в наявності суттєва відмінність нагородних правовідносин та цивільно-правових відносин публічної обіцянки нагороди та конкурсу. Якщо щодо останніх основним підґрунтям є набуття та здійснення цивільних прав власною волею й для власних інтересів, тоді як нагородні правовідносини реалізують публічний інтерес, за своєю сутністю вони є соціальними, належать до немайнових відносин, полягають у публічній оцінці й можуть узагалі не передбачати майнових надходжень» [2, с. 9]. Чітко висвітлюючи свою позицію стосовно цього питання, опосередковано виділяється ще одна ознака, а саме «поряд з офіційно-суспільною оцінкою як процедурою в наявності й суспільний порядок висунення кандидатури на нагороду» [2, с. 9], що також зумовило розмежування вищезазначених суміжних правових явищ, бо нагородження передбачає не лише офіційну суспільну оцінку, а й суспільний порядок висунення кандидатури, усуваючи передумови для самовисунення, тоді як цивільно-правова процедура передбачає самовисунення. Узагальнюючи запропоновані ознаки, Є. Трофимов пропонує власне авторське визначення нагороди як особливого виду заохочення, «символічне правове заохочення, не пов'язане з перебуванням у правовідносинах із суб'єктом заохочення, яке змінює соціально-правовий статус особи, що заохочується, яке визначене у певній соціальній групі й застосовується за значні заслуги, які є суттєвими для об'єкта та суб'єкта управління» [2, с. 21]. Фактично в основі визначення покладене розуміння заохочення та його «базових» ознак, серед яких: «а) застосовується на підставі вже наявного заохочувального діяння й не може бути його передумовою або ж «авансом майбутніх заслуг»; б) передбачає у собі схвальну оцінку дій особи з боку суб'єкта заохочення; в) надання особі, яка заохочується, благ «поза межами звичайного стану добросовісної особи» [2, с. 20].

Д. Коритько серед ознак нагороди пропонує виокремлювати такі: «1) заслуга – фактична підстава ... своєрідна шкала, за якою оцінюється результат правомірної поведінки особи (від нульової позначки як ... суспільно-корисного результату і до верхньої межі – «понад виконання»); 2) законодавче закріплення нагороди лише за заслужену поведінку (зв'язок заслуги і ступеню заохочення); 3) добровільність...; 4) позитивні юридичні наслідки: ...виникнення позитивних наслідків у зв'язку із виконанням вимог правової норми; 5) позитивний стимулюючий характер; 6) взаємна корисність для держави і особи; 7) якість юридичного чинника; 8) особливий спосіб

регулятивного впливу...; 9) розширення обсягу можливостей особи, надання простору для ... поведінки; 10) особлива форма контролю з боку держави; 11) норми нагородного законодавства можуть регулювати відносини, які вже врегульовано іншими галузями права» [3, с. 74–75]. У цілому досить розгалужений перелік ознак, однак усе ж таки «унікальність» нагороди, її атрибутивність, символічність, процедурність, на жаль, залишаються поза виокремленням.

Отже, аналіз зазначених положень дає змогу стверджувати, що нагорода (саме у розумінні адміністративно-правового регулювання) розглядається у прив'язці до заохочення як його різновид, як «вищий» різновид і у прив'язці до більш змістовної категорії, а саме переконання. Тобто тематичний ряд має вигляд «переконання – заохочення – нагорода». Однозначно цілком можна стверджувати, що нагорода є «антиподом», антонімом по відношенню до покарання, яке є реакцією на вчинення протиправних діянь, а нагорода – не лише правомірною, а й особливого суспільного, значимого виду поведінки. Це різновид правового заохочення, засади використання ресурсу якого регламентовано нормами права, певну частину яких формують саме норми адміністративного права. Дуже важливо зазначити, що нагорода є певним різновидом стимулу (наприклад, роботи Р. Калюжного, Т. Ланка, М. Титаренко, І. Луценка, В. Красовської та ін.) і саме у його вузькому розумінні (як «позитивного» стимулу), а отже, наявні «антинагороди» – це прояв негативного осуду діянь особи, що їй вимагає їх розмежування.

2. Ознаки нагороди як складники її ресурсу.

Нагорода в аспекті адміністративно-правового регулювання відносин її впровадження та застосування безпосередньо пов'язана з особливістю її безпосередньої підстави, якою є заслуга. Заслуга у доктринальних джерелах розглядається переважно як «а) сумління та точне виконання особою ... обов'язків; б) виконання особою непередбачених нормою права ... корисних дій, які значно перевищують звичайні вимоги» [4, с. 36]; як «сукупність моральних, професійних, культурних та інших досягнень особи, які зумовлені якісним станом суспільства й спрямовані на перспективи його подальшого розвитку» [5, с. 10–11]; як «учинок сумлінний, правомірний, безпосередньо пов'язаний із «надвиконанням» особою своїх обов'язків або ж із досягненням ... загально визнаного корисного результату, що фактично їй є підставою для заохочення» [6, с. 139–140]; як «діяння особи, що позитивно оцінюється суб'єктом влади» [7, с. 57]. Отже, усе розмаїття визначень свідчить усе ж таки про певну тотожність критеріїв для її визначення. Беручи до уваги відсутність унормованого визначення заслуги та розмаїття словосполучень для позначення підстав для видів нагород («особливі заслуги», «видатні досягнення», «подвиг», «мужність», «видатні дослідження» тощо), що вимагає їх тлумачення, варто зупинитися на основних пріоритетах доктринального визначення «заслуга». Так, наприклад, А. Майдебуря виокремлює, і його цілком можна підтримати, два «базові» підходи до визначення заслуги у правовій науці, а саме: «1) завдяки перерахуванню тих дій, за які можливе нагородження; 2) шляхом визначення формулювань загального характеру» [1, с. 8]. Водночас він зазначає, що вітчизняним законодавцем сприйнято переважно другий варіант. І це цілком зрозуміло з огляду на положення чинного вітчизняного нагородного законодавства. Так, наприклад, у Законі України «Про державні нагороди» зазначено, що звання Героя України присвоюється «за здійснення визначного героїського вчинку або визначного трудового досягнення» (ст. 6); орден Свободи – за «видатні та особливі заслуги громадян в утвердженні суверенітету та незалежності України, консолідації українського суспільства, розвитку демократії, соціально-економічних та політичних реформ, відстоювання конституційних прав і свобод і громадянина» (ст. 7); медаль

«За врятоване життя» – за «врятування життя людини, активну благодійну, гуманістичну та іншу діяльність у справі охорони здоров'я громадян, запобігання нещасним випадкам з людьми» (ст. 8); Державна премія України в галузі освіти – за «видатні досягнення в галузі освіти за номінаціями: дошкільна і позашкільна освіта, загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, наукові досягнення у галузі освіти» (ст. 11) тощо. І ст. 1 цього ж Закону у нормі-дефініції «Державні нагороди України» також зазначаються підстави для нагород, а саме «...за видатні заслуги у розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державному будівництві та громадській діяльності, за інші заслуги перед Україною» (ст. 1). Однак, незважаючи на такий перелік, самого ж розуміння, що ж таке заслуга немає. Як, до речі, немає такого визначення і у підзаконних нормативно-правових актах. Так, зокрема, у Порядку представлення до нагородження та вручення державних нагород України, затвердженому Указом Президента України № 138/2003 від 19.02.2003, зазначено, що «у нагородному листі зазначаються конкретні заслуги особи, що стали підставою для порушення клопотання про відзначення її державною нагородою» (п. 8). А в Указі Президента України № 1177/2005 від 18.08.2005 «Про вдосконалення нагородної справи в Україні» й зокрема Концепції вдосконалення нагородної справи в Україні, затвердженій відповідним Указом, формулюється узагальнений перелік таких підстав, серед яких – «...вагомі особисті заслуги, перед народом і державою, високі здобутки у професійній, політичній та громадській діяльності, розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфері ... широке визнання цих заслуг суспільством, здійснення подвигу або особливо мужнього вчинку, високі моральні якості особи» (п. 3). Як бачимо, досить змістовний перелік, однак усі складники є оціночними, що вимагає суб'єктивного підходу до кожного конкретного випадку й з'ясування наявності саме «високих», «особливих», «значних», «вагомих» тощо проявів діяльності, її результатів, що й формує розуміння «заслуги».

Заслуга пов'язується з поведінкою особи, яка «є «наднормативна» (поза звичними, типовими вимогами), необов'язкова, добровільна» [2, с. 23]. Це дає змогу зробити висновок про те, що заслуга має бути обов'язково пов'язаною з: а) правомірністю (формальна ознака); б) соціальною значимістю (матеріальна ознака). Звідси й асоціювання заслуги з героїзмом, мужністю, успіхом, досягненнями. При цьому слід зазначити, що дві ознаки мають бути обов'язково в наявності, й друга ознака, а саме соціальна значимість, має бути домінуючою. Цілком можливе заперечення, що нагороди за сумлінне багаторічне добросовісне виконання своїх службових обов'язків є «звичайною» нормою поведінки службовця, а отже, й не є заслугою у класичному розумінні, проте результати такої служби цілком можуть слугувати підставою для визнання її «особливими», «вагомими», а отже, й «наднормованими», соціально значимими.

У наукових джерелах можна зустріти положення про ще одну ознаку заслуги, а саме винність [2, с. 24]. Щоправда, виокремлення цієї ознаки зроблено із застереженням про те, що «винність заслуги передбачається, якщо під час нагородної процедури не виявлено іншого» [2, с. 24]. Тобто йдеться про презумпцію винності по відношенню до наявних заслуг, тобто презумпцію винності у заслуженій поведінці. Із чим цілком можна погодитися з огляду на те, що у сфері регулювання права йдеться про зовнішній прояв людської активності (або ж активності колективу), саме тому наявність такої презумпції є цілком можливою, доречною [2, с. 24].

Важливо зазначити, що нагорода не пов'язана з наявністю трудових або ж службових відносин між суб'єктами нагородних правовідносин, і у цьому полягає її відмінність від заохочення у цілому, більшість видів якого такий зв'язок передбачає. Беззаперечно, що на стадії оцінювання нагородження, обґрунтування заслуг наявність таких

відносин цілком зрозуміло, стосовно ж решти стадій такої процедури такий зв'язок не є притаманним. І вже однозначно такий зв'язок відсутній на стадії прийняття остаточного рішення. Соціальна корисність результатів діяльності особи зумовлює її певну винятковість, індивідуальність, відмінність від повсякденної «нормальної», «звичної» поведінки, а отже, це можна цілком уважати проявом соціальної рідкості, унікальності нагороди. Це не премія як складова частина оплати праці особи. Хоча премія – це різновид стимулу, проте найвищий різновид за значимістю заохочення також як виду стимулу цілком можна виокремити як виняток у цілому. Саме тому для визначення підстав для нагородження й використовуються словосполучення типу «особливі заслуги», «вагомні результати», «вагомні досягнення», «подвиг» тощо.

Ще однією ознакою цілком можна вважати системність, яка передбачає існування певної кількості нагород, її взаємозв'язок (внутрішні зв'язки, які, своєю чергою, поділяються на горизонтальні (у межах «орден», «медаль», «почесне звання» тощо) та вертикальні (в ієрархії нагород), а також зовнішні зв'язки, які й дають змогу говорити про «систему» нагород), ознаки системності. За таких умов кожна нагорода існує не самостійно, а саме як елемент системи, із проявом усіх ознак системи (динамізм, мобільність тощо). Кожна нагорода «відчуває» стан системи нагород і певним чином «модифікується». Системність варто розглядати у відношенні до державної нагороди й в аспекті «системного зв'язку нагороди з державотворенням і залежності від конкретних історичних умов» [1, с. 15]. При цьому слід пам'ятати, що будь-які зміни державного устрою, державної влади (системи органів, форми правління, «знакових» подій державотворення тощо) впливають і зумовлюють зміни у системі нагород, нагородженні, нагороді як «базовому» їх елементі. Так, зокрема, державотворчі процеси в Україні 2013–2014 рр. зумовили появу нового елементу системи нагород – ордену героїв Небесної Сотні як «державної нагороди для відзначення осіб за громадянську мужність, патріотизм, відстоювання конституційних засад демократії, прав і свобод людини, активну благодійну, гуманістичну, громадську діяльність в Україні, самовіддане служіння Українському народу, виявлені під час Революції гідності (листопад 2013 року – лютий 2014 року), інших подій, пов'язаних із захистом незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України» (ст. 7 Закону України «Про державні нагороди України»).

Цілком логічно розглядати системність як ознаку нагороди і в аспекті взаємозв'язку з економічними процесами у державі, посиленням або ж зменшенням обсягу гарантування (особливо матеріальний, а точніше грошовий аспект) їх. Це, насамперед, пов'язано з наданням (у т. ч. і додаткових) пільг, переваг для осіб, щодо яких здійснюється нагородження.

Безперечно, нагороди варто розглядати як певний атрибут держави. Йдеться про відзначення державою тих заслуг особи, які мають «особливе», «вагоме», «високе» значення для держави, що буде символізувати унікальність, значимість, важливість заслуг цієї особи для держави. Нагороди відіграють роль певного державного атрибуту, в описі містять «прив'язку» до держави, у кольоровому оформленні – «прив'язку» до офіційних атрибутів держави (гербу, прапора), у назві – «прив'язку» до назви держави. Так, зокрема, «вищим ступенем відзнаки в Україні є звання «Герой України» (ст. 6 Закону України «Про державні нагороди України»), особі «вручається орден «Золотий Тризуб» за здійснення визначного героїського вчинку або орден Держави – за визначні трудові досягнення» (ст. 6 Закону України «Про державні нагороди України»).

Нагорода як атрибут змінюється разом зі змінами у державі. Тобто змінюється держава, змінюється й атрибут. Прикладом може слугувати й зміна вищого ступеню відзнаки в Україні, а точніше його зовнішньої форми прояву з ордену «Золота Зірка»

на орден «Золотий Тризуб». Прикладом можуть і слугувати президентські відзнаки та нагородження ними до певних ювілейних («знакових» для держави) дат.

Ознакою нагороди слід уважати не просто процедурність, а саме деталізовано унормовану стадійну з участю різних суб'єктів процедурність, що і дає змогу детально з'ясувати підстави, вибрати адекватний засіб реагування, забезпечити престижність, гарантованість, винятковість, атрибутивність нагороди. Саме процедурність передбачає певну етапність, послідовність дій, безпосередньо пов'язаних із використанням ресурсу нагороди, гласність, публічність такої діяльності, винятковість та урочистість певних етапів (зокрема, вручення). Важливим є унормування строковості стадій та підсумковості.

Ознакою нагороди цілком можна вважати й широку сферу розсуду особи у формуванні її підстав, добровільність учинення дій, активність. Нагорода не є реакцією на сумління стандартне («шаблонне») діяння особи, а лише на заслугу як прояв «наднормованої», «виняткової», «особливої» поведінки, мужність, героїзм, подвиг тощо. Останні є «найвищим» ступенем прояву поведінки особи, яка вимагає «надзусиль», «новаційності», «позанормованості», які пов'язані лише з добровільним їх проявом. Отже, добровільність, розсуд – ознака нагороди. Нерозривним є й зв'язок із такою ознакою: позитивні наслідки для особи, щодо якої застосовується гарантування специфіки (особливості) правового статусу. Нагорода передбачає комплексні наслідки для особи: соціальний престиж, моральне задоволення, матеріальні надходження (як разові, так і періодичні), розширення меж можливої поведінки (пільги, переваги) тощо. Безперечно, мова має йти і про найвищий характер, найбільшу престижність як «вищої форми відзначення громадян за видатні заслуги у розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державному будівництві та громадській діяльності, за інші заслуги перед Україною» (ст. 1 Закону України «Про державні нагороди»). Найвищий характер знаходить прояв у тому, що саме ці різновиди заохочення закріплені в окремому законодавчому акті, відзначення відбувається від імені держави в особі Президента України атрибутом держави з гарантуванням особі певних результатів відзначення. Саме «най» (цей префікс є обов'язковим під час характеристики нагороди) пов'язаний із «видатними заслугами», «заслугами перед Україною», «нагородженням від імені України», урочистістю, винятковістю, традиційністю. Нагороду не можна порівнювати з видами заохочень узагальнюючого, багаторазового, типового характеру. Нагорода – це скоріше виняток, аніж загальна практика, це авторитет, престиж, особливий статус.

Отже, акумулюючи все вищезазначене, цілком можна запропонувати авторський перелік ознак нагороди, які в сукупності й формують її особливий ресурс: а) це особливий різновид переконання, заохочення; б) є реакцією на заслуги перед державою, суспільством; в) вища форма престижу, найбільша престижність; г) законодавча регламентація з деталізацією щодо різних видів та аспектів ресурсу; д) атрибутивність; е) деталізована ускладнена процедурність; є) системність; ж) ранжування (ранжованість, ступеневість); з) відсутність трудових (службових) відносин між суб'єктами нагородних правовідносин; і) винятковість, унікальність, найбільша соціальна корисність; й) соціальна престижність; к) особливий спосіб регулюючого впливу та форма контролю з боку держави; л) гарантованість із боку держави.

Висновки. Отже, узагальнюючи все вищезазначене, слід чітко усвідомлювати, що нагорода посідає своє місце у суміжному понятійному ряду, перебуваючи у різному варіанті співвідношення з елементами цього ряду (переконання, заохочення, стимули, винагорода, відзнака, премія, цінний подарунок) й у жодному разі, враховуючи специфіку її ознак, функцій, її не можна асоціювати з жодним із цих елементів

понятійного суміжного ряду. Нагороду як «базовий» елемент нагородної справи слід розглядати як законодавчо визначену особливу вищу форму заохочення з боку держави (в особі голови держави) за заслуги перед державою, суспільством, що застосовується до особи (колективу осіб) у порядку особливої деталізованої процедури за відсутності трудових (службових) відносин із суб'єктом нагородження й передбачає гарантовану державою багаторівневу соціальну престижність, моральне, матеріальне або ж змішане забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Майдебура А. Конституційно-правовий статус державних нагород в Україні : автореф. дис. ... к.ю.н. : 12.00.02. Одеса, 2013, 21 с.
2. Трофимов Е. Наградное дело в Российской Федерации: административно-правовое исследование : автореф. дис. ... д.ю.н. : 12.00.14. Москва, 2013. 46 с.
3. Коритько Д.Г. Конституційно-правові аспекти виникнення, структури, функціонування і розвитку державних нагород як державно-правового явища : дис. ... к.ю.н. : 12.00.02.
4. Баранов В.М. Поощрительные нормы советского социалистического права / под ред. М.И. Байтина. Саратов : Саратов. ун-т, 1978. 146 с.
5. Гринчишин В.А. Совершенствование правового регулирования государственного награждения : автореф. дис. ... к.ю.н. : 12.00.02. Киев, 1990. 18 с.
6. Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве. *Правоведение*. 1998. № 3. С. 134–147.
7. Ківалов С.В., Біла Л.Р. Адміністративне право України : навчально-методичний посібник ; 3-є вид., перероб. та доп. Одеса : Юрид. літ-ра, 2006. 488 с.